

Klasik ve Modern Dönem Tefsirlerinde Âdem ve Eşinin Cennetten Çıkarılması Konusu -Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım-

Ayşe Betül Oruç

Ars. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi
Tefsir Ana bilim dalı Araştırma Görevlisi
aboruc@konya.edu.tr

Öz

Âdem ve Havva'nın cennetten çıkarılması meselesi, kadın etrafında birtakım sorunları ortaya çıkarmıştır. Cennetten çıkarılma konusunun ele alındığı ayetler çerçevesinde kimi tefsir kaynaklarında konu, Havva'nın esas fail ve asıl suçlu olarak kabul edilmesiyle ilişkilendirilmektedir. Buradan hareketle bütün kadın neslinin de benzer bir suçun failleri olduğu düşünülmektedir. Kimi yorumlarda ise söz konusu algının arka planındaki Tevrat pasajlarına dikkat çekilmekte; yorumların Kur'an'dan hareketle oluşturulmadığı ifade edilmektedir. Çalışmamız konuyla ilgili görüşlerin tefsir kaynakları dikkate alınarak değerlendirilmesi ve bu şekilde klasik ve modern dönem tefsir kaynakları arasındaki algı farklılığına işaret etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Âdem, Havva, tefsir, cennet, İblis.

The Issue about Adam and his Spouse's Removal of Heaven in the Classical and Modern Periods Commentaries of the Qur'an -a Comparative Approach-

The issue of removal of Adam and Eva from Heaven reveals some problems related to women. It is accepted that Eva is the main perpetrator and criminal in some Resources Commentaries in which removal from heaven is emphasized. With regard to that view, the entire female generation is considered to be the perpetrators of similar crimes. In some interpretations has been drawn attention to the Torah passage in the perception of the background; interpretation of the phrase is not constituted starting from the Qur'an. The purpose of this study is to pay attention to the views that related to the task in the commentaries of the Qur'an. And by doing this is intended to indicate the perception of differences between classical and modern periods interpretation resources.

Keywords: Âdam, Eva, Interpretation (tafsir), Heaven, Iblis/Satan

Atf

Ayşe Betül Oruç, Klasik ve Modern Dönem Tefsirlerinde Âdem ve Eşinin Cennetten Çıkarılması Konusu -Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım-, Marife, Kış 2015, 15/2, ss. 237-256.

Giriş

Kur'an'da beyan edildiğine göre; Allah Âdem'e bütün isimleri öğrettiğinde meleklerle bunları arz ederek onlardan bu isimleri söylemelerini emretmiş; ancak melekler isimlerini bilemeyeceklerini itiraf etmişlerdir. Âdem ise meleklerle bunların isimlerini söylemiştir. Bunun üzerine Allah, meleklerle Âdem'e secde etmelerini emretmiş; melekler de secde etmişlerdir. Ancak İblis Âdem'e secde etmekten kaçınıp büyülenmiş bunun üzerine lanetlenmiştir. Allah Teâla, cenneti Âdem ile eşi için bir konaklama yeri olarak belirlemiştir. Allah, Âdem ve eşinin cennette diledikleri gibi bol bol yiyip içebileceklerini beyan etmiş; ancak yasaklanmış ağaca yaklaşmalarını emretmiş, onlara şeytanın kendilerini kandırabileceği uyarısında da bulunmuştur. Nihayet şeytan onlara vesvese vererek kendisinin onların iyiliğine konuştuğuna yeminler etmiş ve onları kandırmıştır. Yasaklanmış olan ağaçtan yediklerinde Âdem ve eşinin avret yerleri kendilerine görünmüş; bunun üzerine onlar hemen cennet ağaçlarının yapraklarıyla örtünmeye çalışmışlardır. Fakat sonuçta içinde buldukları cennetten çıkarılmışlardır. Ama Âdem ve eşi Allah'a tevbe ederek bağışlanmalarını dilemişler ve Yüce Allah tevbelelerini kabul etmiştir.¹

1. Klasik Dönem Tefsirlerde Cennetten Çıkarılma Konusu

Klasik dönem tefsir kaynaklarında Âdem'in eşinin Havva olduğu açıkça belirtilmektedir.² Ancak Âdem'in eşinin ne zaman yaratıldığı konusunda farklı görüşler dile getirilmektedir. Havva'nın Âdem cennete yerleştirildikten sonra yaratıldığına işaret eder şekilde gelen rivayetlerde, İblis lanetlenince cennetten çıkartılmış; Âdem cennete yerleştirilmişti. Âdem cennette kendisiyle sükûn bulacağı bir eşi olmaksızın yalnız başına dolaşıyordu. Bir süre uyudu, uyandığında başucunda bir kadın oturuyordu. Allah onu, Âdem'in kaburga kemiğinden yarattı. Âdem, "Sen kimsin?" diye sordu, o da "Kadın!" diye cevap verdi. Âdem, niye yaratıldığını sorunca o, "Bende sükûn bulman için." yanıtını verdi. Melekler bu kadının isminin ne olduğunu Âdem'e sorunca o, "Havva!", demiştir. Bu şekilde adlandırılması Havva'nın canlı bir parçadan yaratılmasıyla açıklanmaktadır. Daha sonra Allah Teâla, Âdem ve eşinin cennete yerleşmesini emretmiştir.³ Bir başka rivayete göre Âdem'in üzerindeki uyku hali kaldırılıp Âdem uyanınca yanında kadını gördü. "Benim etim, benim kanım, benim eşim!" dedi. Allah ona kendinden bir eş kılınca "Bu ağaca yaklaşmayın!" uyarısı geldi.⁴ Diğer yandan Havva'nın Âdem'in cennete yerleştirilmesinden önce yaratıldığı da belirtilmektedir.⁵ Bu rivayetlerin aktarımı esnasında Taberî, Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden

¹ Bk. Bakara 2/31-37; A'râf 7/19-27; Tâhâ 20/115-123.

² Huvvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, I, 98; Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, I, 425; Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 104; II, 208; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, V, 298; Râzî, *Tefsîr*, XIV, 47, 48; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'ân*, I, 449; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 363; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 47.

³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 548; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 82; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, I, 114; Ebussuûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 90; benzer ifadeler için ayrıca bk. Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, I, 103; Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 104; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*; I, 126; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, I, 233, 234.

⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 549.

⁵ Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 104; Râzî, *Tefsîr*, III, 2, 3; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, I, 234.

yaratılması meselesinin yer aldığı bu anlatımın Tevrat ehline ve diğer ilim ehline, Abdullah b. Abbas ve diğerlerine dayandığını özellikle belirtmektedir.⁶

Yüce Allah Âdem ve eşini cennete yerleştirmiş; onların diledikleri şekilde, bol bol kendilerini yormayan rahat bir geçimle, temiz şeylerden, cennette geniş rızaktan istifade edebileceklerini beyan etmiştir. Ancak “Bu ağaca yaklaşmayın!” ikazı kendilerine yöneltilmiştir.⁷ Ağaca yaklaşılması halinde zalimlerden olma uyarısının yer aldığı ifadelerden hareketle, zulme yaklaştıracak her türlü hareketten kaçınma uyarısı söz konusudur.⁸ İlgili ayette Allah’ın yeme fiili yerine hem yeme hem de ona götüren her türlü eylemi yasaklayacak bir lafızla yasaklama getirdiğine de dikkat çekilmektedir. Ayrıca “yaklaşmayın” emrinin günahın işleneceğine ve onların cennetten çıkarılacağına dair bir işaret olduğu belirtilmektedir. Zira bir yerde ebedi kalacak bir kimse için emretme, yasaklama söz konusu olamaz. Zaten cennete yerleşme emrindeki “üşkun” ifadesi oradan çıkılacağına dair bir göndermedir; çünkü “sukûnet” mülkiyeti gerektirmez. Dolayısıyla orada bir müddet kalınacağı ve sonra çıkılacağı anlamına işaret edilmektedir. Âdem’in cennete girişi de bu bakımdan süknâ girişiydi ikamet girişi değildi; çıkacağı önceden belliydi.⁹

Klasik dönem tefsir kaynaklarında Âdem ve Havva’ya yasaklanan ağacın cinsi konusunda da tartışmaların yer aldığı görülmektedir. Bu ağacın sümbül,¹⁰ buğday,¹¹ üzüm asması,¹² incir ağacı,¹³ hurma ağacı,¹⁴ ilim ağacı,¹⁵ iyilik ağacı,¹⁶ kâfur ağacı,¹⁷ meleklerin kendisinden yediği sonsuzluk ağacı¹⁸ olduğu yönünde görüşler dile getirilmektedir.

⁶ Bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 549.

⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 549, 551; Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, I, 426; Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 104, 105; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 363.

⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 667; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, I, 112.

⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I, 445, 453; Ebussuûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 90; III, 220; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, s. 47.

¹⁰ Huvvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, I, 98; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 551, 552; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, I, 104; X, 111, 112; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 83; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 359; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, I, 115; Râzî, *Tefsîr*, III, 6; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I, 454; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 364; Ebussuûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, III, 221.

¹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 553; Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, I, 426; Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 105; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, I, 234.

¹² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 554, 555; Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, I, 426; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, I, 104; Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 105; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 82; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 72, 359; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, I, 115; Râzî, *Tefsîr*, III, 6; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, 454; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 364; Ebussuûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, III, 221.

¹³ Huvvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, I, 98; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 556; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, I, 104; Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 105; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 82; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 72; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, I, 115; Râzî, *Tefsîr*, III, 6; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I, 454; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 365; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, I, 234.

¹⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, I, 234.

¹⁵ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, I, 115; Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, I, 426; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, I, 104; Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, II, 209.

¹⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 364.

¹⁷ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, I, 104.

¹⁸ Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 105.

Tefsir kaynaklarında ağacın cinsine dair farklı görüşlere yer verilmeyle birlikte Allah Teâla'nın nassan veya kapalı olarak bu konuya işaret etmediği; bu bilginin bilmekle âlime bir şey kazandırmayan, bilmemekle cahile bir zarar vermeyen bir bilgi olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla bizim bildiğimiz, Allah'ın cennette diğer ağaçlara değil kendi ilmindeki bir ağaca yaklaşılması noktasında Âdem ve Havva'ya yasak koyduğu; onların ise bu yasağa uymayarak söz konusu ağaçtan yedikleri şeklindedir. Ancak vahiyle bilinebilecek böyle bir meselede kesin bir ifadeye bulunmak doğru değildir.¹⁹ Bu açıdan söz konusu ağacın nihayetinde bir imtihan ağacı olduğu söylenebilir.²⁰

Ayette şeytanın, onların içinde buldukları durumdan/nimetten çıkmalarına sebep olduğu açıkça beyan edilmektedir: “*Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydirdi. Onları içinde buldukları konumdan çıkardı.*”²¹ Şeytan onlara vesvese vererek Allah'a kulluk etmekten onları uzaklaştırdı,²² onların sapmasına sebep olacak yolları onlara süsledi²³ ve bu şekilde onların cennetten çıkmasına sebep oldu,²⁴ şeklinde tefsirler yapılmıştır.

Şeytanın Âdem ve Havva'yı nasıl saptırıp cennetten çıkardığı konusunda tefsir kaynaklarında anlatılan olaylar küçük nüanslarla birlikte genel hatlarıyla şu şekildedir:

Allah Âdem'i ve eşini cennete yerleştirdi onlara bir ağacı yasaklamıştır. Bu ağaç dalları birbirine geçmiş, meleklerin sonsuzluğa ulaşmak için yedikleri bir meyveye sahipti. Allah'ın Âdem ve eşine yasakladığı meyve buydu. İblis onları saptırmak istediği vakit yılanın karnına yahut ağzına girdi. Yılan dört ayaklıydı ve Allah'ın yarattığı hayvanların en güzeliydi. Horasan devesine benziyordu. Yılan cennete girince İblis de onun karnında yahut ağzında cennete girdi. Allah'ın yasakladığı o ağacın meyvesinden aldı ve Havva'ya getirdi. “Bak bu ağaca, kokusu ne kadar hoş, meyvesi ne kadar tatlı, rengi ne kadar güzel!” dedi. Bunun üzerine Havva ondan yemeğe başladı; sonra onu Âdem'e de getirdi. Ve İblis'in kendisine söylediği gibi “Bak bu ağaca, kokusu ne kadar hoş, meyvesi ne kadar tatlı, rengi ne kadar güzel!” dedi. Âdem de ondan yedi. Avret yerleri görüldü. Âdem hemen ağacın kovuğuna girdi. Rabbi “Âdem, neredesin?” dedi. “Buradayım Ya Rabbi!” deyince “Çıkmayacak mısın?” dedi. Âdem de “Senden utanıyorum Ya Rabbi!” dedi.²⁵ Bunun üzerine Allah, “Yaratıldığın yeryüzü lanetlensin, meyvesi dikene dönüşsün. Cennette ve yeryüzünde muz ve hurmadan daha güzeli, daha tatlısı yoktur. Ey Havva, kulumu sen aldattın. Bundan dolayı zorlukla hamile kalacaksın, karnındaki doğurmak istediğinde defalarca ölümle burun buruna geleceksin. Seni hürmetli yaratmışken sefih (aşağılık) yapacağız.” Sonra yılanı seslenerek

¹⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 556, 557; Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, I, 426; Râzî, *Tefsîr*, III, 6; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 366.

²⁰ Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, II, 483.

²¹ Bakara 2/36.

²² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 560, 561; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, I, 116; Ebussuûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 91.

²³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, I, 427; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, III, 219.

²⁴ Mâverîdî, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 107; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 366; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, I, 235.

²⁵ Huvvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, I, 99; III, 56; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, III, 220.

“Mel’un, senin karnına girerek kulumu saptırdı. Lanet olsun sana ki ayakların karnına dönüşsün/yapışsın, topraktan başka yiyeceğin olmasın. Sen Âdemoğullarının düşmanısın, onlar da senin düşmanın. Onlardan biriyle karşılaşsan onun topuğunu yakalayacaksın, onlar da senin başını ezecek.”²⁶

İbn Zeyd, eğer Havva'nın bu imtihanı olmasaydı dünya kadınlarının adet görmeyeceklerini ve hürmetli, değerli kimseler olacaklarını, kolaylıkla hamile olup kolaylıkla doğum yapacaklarını belirtmektedir.²⁷

Bir başka rivayette İblis yılanın ağzında ya da yılanın yardımıyla²⁸ cennete girmiş, bu esnada cennet bekçilerinin haberi bile olmamıştır.²⁹ Sonra İblis Âdem'in karşısına çıkmış ve meleklerin cennette ebedi kalacaklarından hareketle onların da melekler gibi olmak istemelerinden yararlanmıştı.³⁰ “Ey Âdem sana sonsuzluk ağacını ve hiç tükenmeyecek olan iktidarı göstereyim mi?”³¹ Eğer ondan yersen Allah gibi bir hükümdar veya asla ölmeyeceğin bir sonsuzluğa kavuşacağın ağacı göstereyim mi?” demiş, söylediklerine Allah'ı şahit gösterip yemin etmiştir.³² İblis'in Âdem ve Havva için göstermelik ağladığı ve onlara bu şekilde yaklaşarak onları saptırdığı da belirtilmektedir.³³ İblis bu şekilde kendilerinin ve birbirlerinin görmediği,³⁴ onların kapattıkları, örttükleri avret yerlerinin açılmasını, görünmesini istemiştir. Zira o, meleklerin kitaplarını okuyunca onların avret yerlerinin olduğunu öğrenmiştir. Yasaklanan ağaçtan yediklerinde avret yerlerinin görüneceğini anlamıştı.³⁵ Âdem ise bunu bilmiyordu. Sonra Havva “Âdem ye, ben yedim bana bir zarar vermedi.” demiş; Âdem yiyince avret yerleri görünmüştür. Onlar da hemen cennet yapraklarıyla örtünmeye çalışmışlardır. İbn Abbas, İblis'in yılan vasıtasıyla cennete girdiğine dair aktarımından sonra “Yılanları bulduğunuz yerde öldürün.” demektedir.³⁶ Hatta onların öldürülmesi kâfirin öldürülmesiyle eş tutulmaktadır.³⁷

Reb'i'nin Ebu'l-Âliye'ye dayandırdığı bir başka rivayette ise şeytan Havva'ya gelerek “Bir şeyden yasaklandınız mı?” diye sormuş o da “Bu ağaçtan.” demiştir. Bunun üzerine şeytan “Rabbiniz size bunu, siz iki melek olmayasınız ya da

²⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 561, 562, 564; Benzeri rivayetler için bk. Huvvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, I, 98; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 567, 568; X, 114, 115; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, III, 221; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, I, 128; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I, 464, 465; IX, 174; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, X, 252, 253.

²⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 565, 566; Benzer bir başka rivayet için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X, 115; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 84; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 341, 342; kimi rivayetlerde Âdem, suççu doğrudan Havva'ya yüklemektedir. Bk. Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, III, 131. Benzeri ifadelerin Tekvin, III, 15'de de geçtiği görülmektedir.

²⁸ Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 345.

²⁹ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, I, 104; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 83; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 72; Ebussuûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 91.

³⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 564, 565; Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, I, 435; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, IV, 175; Ebussuûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, III, 220.

³¹ Tâhâ 20/120.

³² A'râf 7/21.

³³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 565; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, I, 105; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 83.

³⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 359; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, IV, 176.

³⁵ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, IV, 174; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, VI, 344.

³⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 566, 567; ayrıca bk. Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 84.

³⁷ Huvvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, II, 11, 12.

ebediyen yaşamayasınız diye yasakladı.”³⁸ demiş; Havva yemeye başlamış sonra Âdem’e söylemiş, o da yemiştir.³⁹

Ayette de ifade edildiği üzere⁴⁰ İblis’in Âdem ve Havva’ya bizzat vesvese verdiği,⁴¹ onların kalbine saptırıcı sözlerini ilka ettiği,⁴² İblis’in gökte bulunan Âdem ve eşine uzaktan vesvese verdiği belirtilmektedir.⁴³ İbn İshâk, Allah’ın insanları imtihan etmek için şeytana özel bir yetki verdiğiinden bahseder. Şeytan, bu özellik sayesinde insanlara görünmeksizin uykudayken uyanırken, her türlü halde istediği kötülük yoluna onları sevk edecek bir imkâna sahip olmaktadır. İbn İshâk bu görüşünü desteklemek üzere “*Ey âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı, avret yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları, inanmayanların dostları kıldık.*”⁴⁴ ayetini, Nâs suresinde beyan edilen vesvese ifadelerini delil göstermektedir. Ayrıca Hz. Peygamber’in “Şeytan kanın dolaştığı gibi âdemoğlunun damarlarında dolaşmaktadır.”⁴⁵ şeklinde bir açıklaması da söz konusudur. Bu konuda aynı durumun Âdem ve eşi hakkında olduğunu söylemek mümkündür. İblis nasıl âdemoğluna görünmeden onları vesveseyle kandırıyorsa Âdem ve eşini de aynı şekilde kandırmıştır. Bu bakımdan şeytanın cennetten kovulması onun vesvese yoluyla cennette ayartma çalışmaları yapmasına engel olmamaktadır.⁴⁶ Taberî, İbn İshâk’ın görüşünü değerlendirerek bunun pek isabetli olmadığını söylemektedir. Allah Teâlâ’nın haber verdiği üzere İblis, Âdem ve eşine hitaben, bizzat konuşmuştur.⁴⁷ Diğer taraftan İblis’in cennete girmesinin yasaklanması ifadesi oraya melekler gibi şerefli bir halde girmesinin yasaklanması olarak açıklanmakta; bu şekilde vesvese amacıyla cennete girişinin kastedilmediği belirtilmektedir.⁴⁸ Ayrıca İblis’in cennetin kapısına geldiği, Âdem’in de cennetin kapısına çıktığı orada konuşarak vesvese verdiği dile getirilmektedir.⁴⁹

Saîd b. Müseyyeb’e dayandırılan bir başka rivayette ise Âdem’in aklı yerindeyken bu ağaçtan yemediği; ancak Havva’nın onu sarhoş edip ağzına bundan verdiği onun da böylelikle bu ağaçtan yediği belirtilmektedir.⁵⁰ Zira Âdem’in aklı

³⁸ A’râf 7/20.

³⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I, 564.

⁴⁰ A’râf 7/20, 21.

⁴¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I, 568, 569; Mâtürîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, I, 427; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 359; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, I, 464; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, I, 313; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, s. 47.

⁴² Mâtürîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, I, 435; Beğavî, *Tefsîru’l-Beğavî*, III, 219; Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, IV, 174; Ebussuûd, *Tefsîru Ebi’s-Suûd*, III, 220.

⁴³ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, IV, 392; Mâverdî, *en-Nüketü ve’l-Uyûn*, II, 210.

⁴⁴ A’râf 7/27.

⁴⁵ Müslim, Selâm 9 (23, 25).

⁴⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I, 569, 570; Mâtürîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, I, 438; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 72, 668; Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, I, 114; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, I, 465.

⁴⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I, 570.

⁴⁸ Ebussuûd, *Tefsîru Ebi’s-Suûd*, I, 91.

⁴⁹ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, IV, 377; Mâverdî, *en-Nüketü ve’l-Uyûn*, II, 210; Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, I, 117; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, I, 313.

⁵⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I, 566; Mâverdî, *en-Nüketü ve’l-Uyûn*, I, 106; Beğavî, *Tefsîru’l-Beğavî*, I, 83.

başındayken bu ağaçtan yemesi söz konusu olamaz. Müfessir Râzî ise Sâffât 37/47. ayeti delil gösterip cennetteki içkilerin sarhoş edici olmadığını belirterek bu görüşe karşı çıkmaktadır.⁵¹ İbnu'l-Arabî (v. 543/1148) de Âdem'in içki içtiğine dair böyle bir iddianın aklen ve naklen uygun olmadığı kanaatindedir. Naklen bu görüşü destekler nitelikte bir delilin olmaması; aklen ise bir peygamberin emirleri yerine getirme ve günahlardan kaçınma konusunda korunmuş olmasını ileri sürmektedir.⁵²

Yasak kılınmasına rağmen Âdem'in o ağaçtan nasıl yediği tartışması çerçevesinde Âdem ve Havva'nın kendilerine işaret edilmeyen bir ağaçtan; fakat yasaklanan ağaçla aynı cinsten bir ağaçtan yedikleri belirtilmektedir. Âdem ve Havva yasak kılınan ağacın hemcinsi diğer ağaçların da yasaklandığını yorumlayamamışlardı.⁵³ Onlar yasaklanan ağacın sadece o ağaç olduğunu sanmış o ağacın cinsinden diğer ağaçların da yasaklandığını düşünmemişlerdi. Oysaki kastedilen, o ağacın türünden bütün ağaçlardı.⁵⁴ Bazıları ise Âdem ve Havva'nın bu yasaklamayı nedb anlamında yorumladıklarını söylemektedir. Yani onlar bu yasaklamanın haram kılan bir yasaklama olduğunu anlamadılar.⁵⁵ Oysaki Allah açıkça bu ağaca yaklaşmaları durumunda onların zalimlerden olacağını haber vermekte;⁵⁶ bu bakımdan kesin bir şekilde ağaca yaklaşmanın haram kılındığını beyan etmektedir.⁵⁷

Klasik dönem tefsir kaynakları içerisinde yasaklanan ağaçtan ilk yiyenin Havva olduğu dile getirilmekte;⁵⁸ Havva'nın Âdem'i kandırarak ağaçtan yedirdiği açıkça beyan edilmektedir.⁵⁹ Buna göre erkeği fitneye düşüren kadındır ve zaten kadın "yastığın vesvesecisi"⁶⁰ olarak anılmaktadır. Bu olay da kadının erkeği fitneye soktuğu ilk olaydır.⁶¹ Âdem tek başınayken böyle bir imtihan söz konusu olmamıştır. Ancak ne zaman ki zevc ortaya çıkmış, fitne ve imtihan söz konusu olmuştur.⁶² Bu bağlamda Hz. Peygamber'den "İsrailoğulları olmasaydı et kokmazdı; Havva olmasaydı hiçbir kadın kocasına hıyanet etmezdi."⁶³ şeklindeki ifadelerin aktarıldığı görülmektedir.⁶⁴

Âdem ve eşinin cennetten çıkarılması konusunda suçun öncelikle Havva'ya yüklendiği aktarımlar bir tarafa, Âdem'in peygamberliği ve bir peygamberken nasıl

⁵¹ Râzî, *Tefsîr*, III, 13.

⁵² Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I, 456.

⁵³ Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 106; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I, 455.

⁵⁴ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, VII, 44; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I, 457; XIV, 147; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîd*, I, 313; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 468.

⁵⁵ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, I, 427; Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 106; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I, 456.

⁵⁶ Bakara 2/35.

⁵⁷ İbn Kayyım, *Bedâiu't-Tefsîr*, I, 382.

⁵⁸ Huvvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, I, 55; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, I, 105; Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, I, 80; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 83.

⁵⁹ Huvvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, I, 99.

⁶⁰ وسواس المخدة

⁶¹ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I, 457, 458.

⁶² Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, I, 80.

⁶³ Buhârî, *Enbiyâ* 2 (5); Müslim, *Radâ* 19 (62).

⁶⁴ Huvvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, I, 99; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 49.

olup da böyle bir günahı işlediği meselesi de klasik dönem tefsir kaynaklarında yer alan bir başka tartışma konusu olmuştur. Konuyla ilgili olarak Tâhâ 20/115-124. ayetlerin yer aldığı bölümde cennetten çıkarılma serüveninde şeytan Âdem'e bizzat hitaben "Ey Âdem, sana ebedilik ağacını ve yok olmayacak bir saltanatı göstereyim mi?" sözlerini söylemiştir. Bu bölümde Allah Teâla, Âdem'in unuttuğunu ve kendisinde kararlılık/azm (عزم) bulunmadığını özellikle "Âdem" ismine atıfla beyan etmektedir. Tâhâ 20/121. ayette "Âdem Rabbine isyan edip haddi aştı." buyrulmaktadır. Unutmanın kendisine emredilen hususu terk etmek şeklinde olduğu;⁶⁵ Âdem'in ağaç konusundaki emir karşısında sağlamca sözünde durmadığı, sabırlı olmadığı beyan edilmektedir.⁶⁶ Kendisinde azim bulunmadığı ifadesi ise bir konuda kalbin kuvvetle bağlanması, kişinin o konuyu unutmamak üzere hafızasına alması anlamına gelmektedir.⁶⁷ Böylece kendisine yönelik emri terk etmiştir.⁶⁸ Ancak Âdem'in inancından yahut bilerek ve isteyerek niyetlendiği bir durumdan bunun kaynaklanmadığı belirtilmektedir.⁶⁹

Ayetlerde şeytanın kendisinin iyi niyetli biri olduğuna dair yemin ettiği bildirilmektedir. Âdem'in bir kimsenin yalan yere Allah adına yemin etmeyeceğini sandığı ve şeytanın bu yeminine kanmasında bu zannının etkili olduğu belirtilmektedir.⁷⁰ Hatta şeytanın Âdem ve Havva'yı kandırınca kadar yemin etmeye devam ettiği; nihayet onları aldattığı söylenmektedir.⁷¹ Müfessir Taberî'nin söz konusu ayette Havva'ya bir atıfta bulunmaksızın Âdem'in yasak ağaçtan yemesi ve emre isyanının neticesinde bu duruma düştüğünü beyan etmekle yetinmesi⁷² dikkat çekicidir.

Özellikle Tâhâ 20/113-124. ayetlerinde Âdem'e hitaben gelen ifadeler o kadar güçlü ve dikkat çekicidir ki; Müfessir Râzî, suça Âdem ve Havva beraber iştirak etmelerine rağmen neden külfet ve sorumluluk Âdem'e yüklenmiştir, diye sormaktan kendini alamaz. Tefsir kaynakları bu meseleyi Âdem'in bir erkek olarak ailenin reisi olması ve bu bakımdan onun çekeceği sıkıntının ailenin de aynı sıkıntıyı çekmesini zımnen ifade etmesi anlamında değerlendirmektedir. Diğer taraftan azık temini esnasında çalışmanın kadından ziyade erkeğe verilen bir vazife olduğuna dikkat edilirse Âdem'in yiyecek için çalışması ve yükü üzerine alması, bu şekilde külfetin Âdem'e yüklenmesi anlamında bir ifadenin kullanılması mümkündür.⁷³

⁶⁵ Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, II, 193; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve l'râbuhû*, III, 378; Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, I, 427; IV, 379, 387; VII, 315.

⁶⁶ Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, V, 297; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, VII, 44.

⁶⁷ Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, II, 193; Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, I, 431; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, IV, 226; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 667.

⁶⁸ Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, III, 430; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IX, 373; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 924.

⁶⁹ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 924, 925.

⁷⁰ Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, II, 210; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 83, 84; III, 219, 220; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 360; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, IV, 175; Ebussuûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, III, 221.

⁷¹ Râzî, *Tefsîr*, XIV, 50, 52; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IX, 177, 178.

⁷² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 190.

⁷³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 668; Râzî, *Tefsîr*, XXII, 125.

Âdem ve Havva kendilerine yasaklanan ağaçtan yiyince Allah'ın emrine uymayıp isyan etmiş oldular. Sonuçta onların gözlerine perdelenmiş olan avret yerleri ortaya çıktı. ⁷⁴ Yahut Âdem ve Havva avretlerini örtecek bir elbise giyiyorlardı. Ancak isyan ettikleri vakit elbise üzerlerinden düşüverdi.⁷⁵ Ya da bir nurla örtülü vaziyetteki avret yerleri açığa çıktı.⁷⁶ Âdem ve eşinin ayıp yerleri görününce onu örtmek için cennet yapraklarıyla, bir rivayete göre incir yapraklarıyla⁷⁷ örtünmeye çalıştılar.

“Birbirinize düşman olarak oradan inin (ihbitû)!”⁷⁸ ayetinde geçen “hubût” buldukları yerden onların çıkarılması, indirilmesi anlamına gelmektedir.⁷⁹ Bu hitabın muhatabının kim olduğu noktasında farklı görüşler zikredilmektedir: Burada kastedilenin Âdem, Havva ve yılan;⁸⁰ Âdem, Havva, İblis ve yılan;⁸¹ Âdem, Havva ve yılan ile onların evlatları;⁸² Âdem ve zürriyetiyle İblis ve zürriyeti;⁸³ Âdem ve İblis;⁸⁴ Âdem, Havva ve İblis;⁸⁵ Âdem, İblis ve yılan⁸⁶ olduğu söylenmiştir. Hitabın Âdem ve Havva'ya ya da onların zürriyetine yönelik olduğu da belirtilmektedir.⁸⁷

Bakara suresinde Âdem'in Rabbinden birtakım kelimeler aldığı belirtilerek bunlarla tevbe ettiği bildirilmektedir. Burada Âdem'in isminden bahsedilmekle yetinilmiştir. Zira diğer birçok konuda olduğu gibi burada da kadın erkeğe tabidir.

⁸⁸

Tâhâ 20/117. ayette “*Ey Âdem bu, senin ve eşinin düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, sonra mutsuz olursun.*” buyrulurak “Sen ve eşin” ifadesi ile onların her ikisi için de illetin/ sıkıntıya uğrama sebebinin aynı olduğu beyan edilmektedir. Bu bakımdan onlar eşittir. “*Sonra mutsuz olursun.*” ifadesinin müfret gelmesi ise mananın bilinmesi, muhatabın Âdem olması sebebiyledir. Zira eşi için çalışan ve onun için kazanan Âdem'dir. Bu bakımdan sıkıntıya uğrama konusunda

⁷⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 189; Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, IV, 384; Ebussuûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, VI, 47.

⁷⁵ Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, II, 211; Râzî, *Tefsîr*, XVI, 50.

⁷⁶ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, III, 12.

⁷⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 190; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, III, 13; Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, II, 211; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, III, 220; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, s. 360; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, II, 386; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I, 456; IX, 180; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, IV, 176; Ebussuûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, III, 221.

⁷⁸ Bakara 2/36.

⁷⁹ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, I, 116.

⁸⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 572; X, 117; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, I, 117.

⁸¹ Huvvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, II, 11; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 572, 573; X, 116, 117; Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, IV, 392; Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 107; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, s. 72; Ebussuûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 91; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, I, 236.

⁸² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 573; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 84.

⁸³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 573; Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, I, 439; Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 107, 108; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, I, 117; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I, 474.

⁸⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 573; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, s. 72.

⁸⁵ Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 107; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, s. 360; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, I, 117; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, I, 236.

⁸⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XIV, 156.

⁸⁷ Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, VII, 317; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, s. 72; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, I, 117; VII, 47; Ebussuûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, III, 221.

⁸⁸ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, s. 72; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, s. 48

önceliklidir. Buradan hareketle eşin nafakasını karşılamanın erkeğin sorumluluğunda olduğu belirtilmektedir. Zira Âdem, eşinin geçimini üzerine almaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Âdem ve eşinin cennetten çıkarılmasına rağmen asıl sıkıntıya düşenin Âdem'in bizzat kendisi olduğu da belirtilmiştir. Bu, bedenî bir sıkıntıdır. Ayetlerde cennette açlık ve susuzluğun, çıplaklık ve güneşin altında kalmanın olmayacağı belirtilirken muhatap siygası kullanılmıştır. Bu ifadelerden hareketle erkeğin eşinin yeme, içme, giyim ve barınma ihtiyacını karşılamanın üzerine bir yükümlülük olduğu kanaatine ulaşılmıştır.⁸⁹

A'râf 7/23. ayette Âdem ve eşinin "*Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.*" şeklindeki ifadeleriyle beraberce işledikleri günahı beraber itiraf ettikleri, Allah'ın rahmetinden beraber bağışlanma diledikleri görülmektedir.⁹⁰ Bakara 2/37. ayette ise "*Âdem, Rabbinden birtakım sözler alıp derhal tevbe etti. Çünkü Allah tevbeleri kabul eden ve merhameti bol olandır.*" buyruğunda Allah'ın Âdem'in tevbesinden bahsetmekle yetinip Havva'nın tevbesinden bahsetmediği görülmektedir. Zira Havva, Âdem'e tabidir. Bu yüzden Kur'an ve sünnette erkeğin zikredilmesiyle yetinilmektedir.⁹¹ Diğer taraftan A'râf 7/23. ayetten her ikisinin de tevbe ettiğini anlamaktayız.⁹²

Devamında "*kim gönderdiğim hidayete uyarsa..*" şeklinde gelen kısım Âdem ve Havva'ya yönelik olarak pişmanlığın neticesi tekrar durumunu düzeltme imkanlarının bulunduğunu,⁹³ elçilerle gönderilene uyulması gerektiğini beyan etmektedir.⁹⁴

2. Modern Dönem Tefsirlerde Cennetten Çıkarılma Konusu

Cennetten çıkarılma konusunda kadının yaratılması, şeytanın cennetteki Âdem ve Havva'yı kandırmak için yılanı başvurması gibi hususların yer aldığı klasik dönem tefsirlerine karşın; modern dönem tefsirlerinde konunun daha çok Âdem ve eşi, erkek ve kadın birlikteliği bağlamında ele alındığı görülmektedir. Öncelikle Âdem'in eşiyle beraber cennete yerleşmesinin emredilmesi Allah'ın insanları erkek ve kadın olarak yarattığı ve insanlık haysiyeti bakımından erkek ve kadının eşit olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Buna dayanarak cennete yerleşmenin de erkekli kadınlı olacağı belirtilmiştir.⁹⁵

Cennette istenilen her şeyin, zorlanmanın olmadığı geniş, rahat bir geçimle sağlanacağı beyan edilmiştir.⁹⁶ Ancak belirtilen ağacın meyvesinden yemek suretiyle ağaca yaklaşmak yasaklanmaktadır.⁹⁷ Zira zaten ağaca yaklaşma

⁸⁹ Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, V, 298; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XIV, 149.

⁹⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X, 115.

⁹¹ Ebussuûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd*, I, 91.

⁹² Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, I, 109; Râzî, *Tefsîr*, III, 27.

⁹³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 191.

⁹⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 72.

⁹⁵ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, I, 282.

⁹⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I, 432; Tabatabâî, *el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'an*, I, 131; Şa'râvî, *Tefsîru's-Şa'râvî*, I, 261.

⁹⁷ Tabatabâî, *el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'an*, I, 131.

konusundaki yasaklama, ağacın meyvesini yeme hususundaki yasaklamayı da içermektedir.⁹⁸ Modern dönem tefsirleri içerisinde ağacın cinsine yönelik tartışmaların da dile getirildiği görülmektedir. Söz konusu ağacın üzüm asmı, incir, sümbül, hayrı ve şerri bilme ağacı olduğu beyan edilmektedir.⁹⁹ Ancak bu tartışmanın dışında esas meselenin bir imtihan, haram kılma olduğu; şeytanın aldatmaları karşısında insanın zafiyetinin ortaya konulduğu konusuna da dikkat çekilmiştir.¹⁰⁰ Diğer taraftan kıssanın temsili boyutu üzerinde de durulmaktadır.¹⁰¹

Yasaklanan ağacın sembolik bir anlam taşıdığını savunanlara göre ağaçtan kastedilen kadın ve erkeğin cinsel birleşmesidir. Zaten ağaç da bu birleşmenin üreyle sonuçlanması gibi dallanıp budaklanmaktadır. Ayette meyveyi yedikleri için avret yerlerinin kendilerine gösterildiği belirtilmektedir. Bu durum da konunun kadın-erkek ilişkisine yönelik bir anlam taşıdığının işaretini vermektedir.¹⁰² Bununla birlikte ayetlerde ilgili ağacın şehvete yönelik olduğuna ilişkin açık ifadelerin yer almaması nedeniyle buna dair kesin ifadelerin kullanılmayacağı da belirtilmektedir.¹⁰³

Son dönem tefsir kaynaklarında Âdem ve eşinin Allah'ın emrine isyan etmesi bağlamında, konunun daha çok ayetlerde belirtildiği üzere şeytanın vesvesesi çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Şeytanın Âdem ve eşini birtakım sözlerle gizli bir şekilde kandırdığı ve bu şekilde onlara vesvese verdiği belirtilmiştir.¹⁰⁴ Ayrıca Âdem ve eşinin Allah adına yalan yere yemin edilemeyeceğini düşündüğü ifade edilmiştir.¹⁰⁵

Şeytanın vesvese verirken kullandığı argümanlar onların iki melek olması yahut ebedi yaşama ermeleri şeklindedir. İfadenin "melikeyn" şeklinde okunduğu hatırlatılarak "Ey Âdem, sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?"¹⁰⁶ ayetinde işaret edilenin de bu husus olduğu belirtilmektedir.¹⁰⁷ İnsan uzun bir ömrü ve zenginliği ister; şeytan da insana sevdiği bu yönden yaklaşmıştır.¹⁰⁸ Şeytanın onlara sonsuzluk tutkusunu aşıladığı, sonsuza kadar yaşama isteğine onları sürüklediği de söylenebilir.¹⁰⁹

Reşid Rızâ, Âdem ve Havva'nın şeytanın vesvesesine kanması hadisesine ilişkin olarak "Âdem'de azim bulamadık." ifadelerinin yer aldığı Tâhâ suresindeki ilgili bölümde Âdem'in karısına uymaktan ve şeytanın tesirine kapılmaktan

⁹⁸ Ebû Zehrâ, *Zehratü't-Tefâsîr*, I, 199.

⁹⁹ Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, I, 323; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I, 432; Şa'râvî, *Tefsîru's-Şa'râvî*, I, 265; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I, 147.

¹⁰⁰ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, III, 1268; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I, 65; III, 280; Şa'râvî, *Tefsîru's-Şa'râvî*, I, 265; Karaman, *Kur'an Yolu*, I, 109.

¹⁰¹ Bk. Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, VIII, 347; Esed, *Kur'an Mesajı*, s. 272.

¹⁰² Bk. Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, VIII, 350; Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, IV, 2354; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I, 147, 148; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 66.

¹⁰³ Ebû Zehrâ, *Zehratü't-Tefâsîr*, I, 200.

¹⁰⁴ Bk. Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, VIII, 347; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, VIII, 56, 57; Şa'râvî, *Tefsîru's-Şa'râvî*, I, 267, 268; VII, 4081, 4082.

¹⁰⁵ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, VIII, 349; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, VIII, 60.

¹⁰⁶ Tâhâ 20/120.

¹⁰⁷ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, VIII, 348.

¹⁰⁸ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, III, 1269.

¹⁰⁹ Esed, *Kur'an Mesajı*, s. 272.

kendisini koruma konusunda azim ve kararlılığının olmadığı şeklinde açıklamaya gitmiştir. Devamında ise Ebû Hureyre kanalıyla gelen Hz. Peygamber'in "Havva anamız olmasaydı hiçbir kadın kocasına hıyanet etmezdi."¹¹⁰ şeklindeki rivayeti aktarmaktadır. Bu rivayete kadar Havva'nın Âdem'i kandırıldığına dair ifadeler yer vermeyen, söz konusu hadisenin Âdem ve eşine bakan yönü üzerinde duran Reşid Rızâ, bu rivayetin akabinde Havva'nın ağaçtan yemeyi Âdem'e süslü gösterdiğini ve bu bakımdan kadınların genetik bir özellik olarak istedikleri şeyleri kocalarına süslü göstereceklerini belirtmektedir.¹¹¹ Oysaki Mevdûdî, cennetten çıkarılma serüveninin anlatıldığı ilgili ayetlerde meseleyi Âdem ya da Havva özelinde ele almamış; ayetteki mesajlar üzerinde durmuştur. Ayetin sonunda "*zalimlerden olma*" konusunda gelen uyarıyı ise "bir hak ve görevi ihlal etme" anlamında kabul etmektedir. Zülmün burada kullanılması isyan eden kişinin hem Allah'ın haklarını hem isyanına alet ettiği her şeyin hakkını ve son olarak da kendi hakkını ihlal etmesiyle ilgilidir.¹¹² Bu bakımdan şeytanın önce Havva'yı kandırıp sonra onu kullanarak Âdem'i saptırdığı şeklindeki kanaatin Kur'an tarafından reddedildiğini söylemektedir. Böyle bir anlayışın kadının her alanda dışlanmasını ve küçümsenmesini beraberinde getireceğini; oysa İslam'ın ortaya koyduğu bu anlayışın, kadına gereken değerin verilmesini sağlayacağını belirtmektedir.¹¹³

Nihayetinde cennette ebedi kalma hırsıyla, Allah'ın emrettiği şekilde yasaklanan ağaçtan uzak durmak yerine bu emrin çiğnenmesi söz konusu olmuştur.¹¹⁴

Yasaklanan ağaca yaklaşma emrine muhalefet ederek işlenen suçun akabinde "*Birbirinize düşman olarak oradan inin!*" şeklindeki itâb gelmektedir. Buradaki hitabın Âdem, Havva ve İblis'e yönelik olduğu belirtilmektedir.¹¹⁵ Birbirlerine düşman olma halinin insan ve cin topluluğu,¹¹⁶ insan ve şeytan arasındaki düşmanlığı¹¹⁷ belirttiği zikredilmektedir. Burada Âdem ve Havva'nın kastedilmediği; zira eşin kişinin huzur, sevgi ve rahmetle yöneldiği kimse olup aralarında düşmanlığın olmayacağı belirtilmekle beraber¹¹⁸ Âdem ve eşinin zürriyeti olan insanlar arasındaki çekişme ve rekabete dikkat çekerek bunun insanlar arası bir düşmanlığı ifade edebileceği de bildirilmektedir.¹¹⁹

Şeytanın düşmanlığından bahseden Tâhâ 20/115. ayette şekâvet, sıkıntı bağlamında öncelikle Âdem'e yer verilmektedir ki bu durum, şeytanın öncelikle ona düşman olması, ona karşı kıskançlık duyması hususuna bağlıdır. Devamında

¹¹⁰ Buhârî, Enbiyâ 2 (5); Müslim, Radâ 19 (62).

¹¹¹ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, VIII, 349.

¹¹² Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I, 65.

¹¹³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, II, 21.

¹¹⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I, 435.

¹¹⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I, 434; Ebû Zehrâ, *Zehratü't-Tefâsîr*, I, 202; Tabatabâî, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'an*, I, 133; Şa'râvî, *Tefsîru's-Şa'râvî*, I, 270, 278.

¹¹⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I, 435.

¹¹⁷ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, VIII, 351; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I, 65; Şa'râvî, *Tefsîru's-Şa'râvî*, I, 269.

¹¹⁸ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, VIII, 351

¹¹⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 66, 67.

ise zevcinden bahsedilmektedir.¹²⁰ Konuyla ilgili olarak gerek Allah'ın emrine aykırı davranma gerekse şeytanın saptırmasına muhatap olma durumunda Âdem ve eşine beraber hitap edilmekte; esas saptıranın şeytan olduğu açıkça ifade edilmektedir.¹²¹ Bununla birlikte sadece Âdem'in muhatap alındığı ifadelerin de yer aldığı görülmektedir. Âdem, verdiği sözün gerektirdiği işi yapmada ihmal etmek, işi yapmayı terk etmek suretiyle nisyana düşmüştür.¹²² Kendisine emredilen husustaki özensiz tavrı nedeniyle unutmıştır. Görevler konusundaki bu unutkanlık bir suçtur.¹²³ Âdem'de bulunmadığı beyan edilen azm, bir işi yapma hususunda tereddüt göstermeden gayretli olma, sabretme anlamına gelmektedir.¹²⁴ Yaptığı hatadan dolayı öncelikle Âdem'in muhatap alınarak azarlanması da eşlerin birisi için geçerli olan durumun diğeri için de söz konusu olması ve erkeğin sıkıntı ve zorluğunun kadının sıkıntı ve zorluğunun aslını oluşturmasından kaynaklanmaktadır.¹²⁵ Hayat içerisinde erkek ve kadının rolleriyle de bu durumun bir ilişkisi vardır. Hanımının ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak öncelikle erkeğin sorumluluğundadır. Böyle bir cezalandırma durumunda da öncelikle sıkıntı erkek için söz konusu olacaktır.¹²⁶

Âdem'in peygamberliği ve masumiyeti bağlamında konu değerlendirilerek cennetten çıkarılma olayının Âdem'in peygamberliğinden önce olduğu, peygamberlik verildikten sonra emre aykırı hareket etmesinin söz konusu olamayacağı şeklinde yorumlar getirilmiştir. Diğer taraftan vuku bulan bu hadiseyi unutma kabilinden sayarak bunun peygamberin ismetiyle çelişmeyeceği de dile getirilmektedir.¹²⁷ Zaten ayette Âdem'in bizzat tevbe ettiği, günahını itiraf edip zafiyetini kabul ettiği beyan edilmektedir.¹²⁸

3. Değerlendirme

a. Kur'an'da Cennetten Çıkarılma Olayı

Kur'an'da Âdem ve eşinin cennetten çıkarılması, ilgili ayetler¹²⁹ bağlamında şu şekilde aktarılmaktadır:

Âdem ve eşine cennete yerleşme emri verilmiş, gönüllerinin istediği her şeyi yiyebilecekleri belirtilmiş; ancak belli bir ağaca yaklaşmaları yasaklanmıştır. İblis'in Âdem ve eşi için düşman olduğu belirtilmiş, onların buradan çıkarılmaları için çalışacağı hatırlatılmıştır. Ancak şeytan Âdem'e vesvese vererek "*Ey Âdem, sana sonsuzluk ağacını ve hiç sona ermeyecek bir hükümranlığın yolunu göstereyim*

¹²⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XVI, 321.

¹²¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, I, 109, 110.

¹²² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XVI, 319; Tabatabâî, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, XIV, 218.

¹²³ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, III, 355.

¹²⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XVI, 319; Tabatabâî, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, XIV, 219.

¹²⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XVI, 321.

¹²⁶ Tabatabâî, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, XIV, 220; Şa'râvî, *Tefsîru's-Şa'râvî*, I, 267.

¹²⁷ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, I, 280; VIII, 354; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, II, 261.

¹²⁸ Tabatabâî, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, I, 137; Şa'râvî, *Tefsîru's-Şa'râvî*, I, 273; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I, 148.

¹²⁹ İlgili ayetler için bk. Bakara 2/31-37; A'râf 7/19-27; Tâhâ 20/115-123.

mi?” demiş, bir başka ayette ikisine hitaben *“Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedi kalanlardan olursunuz, diye yasakladı.”* deyip *“Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim.”* diye yemin etmiştir. Başka bir ayette ise kapalı olan avret yerlerini şeytanın onlara göstermek için kendilerine vesvese verip yasak ağaçtan yemelerini sağladığı belirtilmektedir. Böylece şeytan onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında avret yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından açılan yerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara: *“Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?”* diye nida etti. Ayetlerde Âdem’in Rabbine asi olup yolunu şaşırdığı açıkça ifade edilmektedir. Sonunda Âdem, Rabbinden birtakım sözler aldı ve derhal tevbe etti. Bir başka ayette her ikisinin *“Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.”* şeklinde tevbe ettiğinden de bahsedilmektedir. Allah da onların tevbelerini kabul etmiştir. Olayın sonunda Allah *“Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar eğleşme ve faydalanma vardır.”* buyurdu. *“Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan (diriltilip) çıkarılacaksınız.”* dedi.

İlgili ayetlere dikkat edildiğinde gerek Âdem’in cennete yerleştirilmesi gerekse şeytanın vesvesesine aldanıp cennetten çıkarılması esnasında, eşiyile beraber bulunduğu görülmektedir. Allah’ın yasakladığı ağaca yaklaşmalarından dolayı azar, bir yerde her ikisine yönelik gelirken diğer yerde sadece Âdem’e hitaben gelmiştir. Cennetten çıkarılma hadisesinde suçun özellikle Havva’ya yüklendiği bir anlatım söz konusu değildir.

b. Tefsir Kaynaklarında Cennetten Çıkarılma Konusu

Klasik dönem tefsirlerinde cennetten çıkarılma konusunun, günahın işlenmesi ve cennetten çıkarılma meselesinde esas suçlu olarak Havva’nın takdim edildiği rivayetler merkezinde ele alındığı görülmektedir. Bununla birlikte klasik dönem tefsirleri içerisinde özellikle şeytanın Âdem ve eşine vesvese verdiğini beyan eden ayetler çerçevesinde konuyu vesvese bağlamında ele alan, cennetten çıkarılma konusunda suçu sadece Havva’ya atfetmeyen bir yaklaşımın mevcut olması önemlidir.

Klasik dönem tefsirlerinde konunun İblis-yılan işbirliğini ifade eden rivayetler çerçevesinde şekillendiği ifade edilmişti. Bu noktada rivayetlerde dile getirildiği üzere suçun işlenmesinde önemli bir aktör olan Havva ve yılanın İblis’in yanında özel bir cezaya çarptırılmasının gündeme getirildiği görülmektedir. Buna karşın konu bağlamında Âdem’in muhatap alındığı, esasında onun unuttuğu ve kararlı davranmadığı şeklinde beyanatın yer aldığı ayetlerin, erkeklerin reisliği, sorumluluğu bağlamında ele alınarak yine de erkekler lehine bir yoruma gidilmesi dikkat çekicidir.

Modern dönem tefsir kaynaklarına baktığımızda konunun daha çok ilgili ayetlere sadık kalmak suretiyle ele alındığı, bu bakımdan Havva’nın özel olarak suçlanamayacağı açıkça ifade edildiği görülmektedir. Bununla birlikte Reşid Rızâ’nın cennetten çıkarılma konusunda Havva’yı suçlayıcı görüşlere itibar etmesi ilginçtir. Ayrıca yasaklanan ağacın temsil boyutu üzerinde durularak konunun

kadın erkek ilişkisi bağlamında ele alınması, modern dönem tefsir kaynakları arasında dikkat çeken yorumlar olarak öne çıkmaktadır.

c. Suçun Özel Olarak Cezalandırılması

Klasik dönem tefsirlerinde Havva'nın yasak ağaçtan yeme suçuna ön ayak olması ve bu şekilde ilahi cezaya çarptırılması neticesinde, Havva ve onun cinsiyetindeki bütün kadınların özel olarak cezalandırıldığına ilişkin rivayetlerin ve görüşlerin yer aldığı görülmektedir. Buna göre Havva ve onun hemcinsi bütün kadınlar adet halini yaşamaları, hamileliği zorlukla geçirmeleri ve zorlukla doğum yapmaları cezasına çarptırılmıştır.¹³⁰ İleride de değinileceği üzere esasında Tevrat kaynaklı bu yaklaşımda fizikî bir nitelik olarak kadına bahşedilen, annelik hakkı olarak özel bir atıfta bulunulan, eziyet olduğu beyan edilen özellikleri bir ceza olarak kabul edilmektedir. Söz konusu cezanın kadın olma bakımından onunla aynı özellikte olan her varlık için söz konusu olacağı beyan edilmektedir.

Cennetten çıkarılma konusuyla ilgili rivayetlerin yer aldığı bölümlerde bu suça iştirak eden İblis, yılan ve Havva özel olarak cezalandırılmakta; hâlbuki aynı suça katılan Âdem için özel bir ceza söz konusu edilmemektedir. Diğer taraftan Havva nedeniyle bütün kadınları cezalandırıcı bu algının bir yansıması olarak bütün erkekler için de kalıtsal bir cezanın dile getirilmediği görülmektedir. Kur'an, sorumluluğun bireysel olduğunu bir ilke olarak beyan etmekte;¹³¹ söz konusu cennetten çıkarılma hadisesinde hitabı ya ikisine yönelik¹³² ya da sadece Âdem'e yönelik¹³³ ortaya koymaktadır. Hatta bu konuda itâb ifadelerinin özellikle Âdem'e yöneltildiği açıklamalar yer almakla birlikte; suçun özel olarak Havva'ya yüklenmesini ifade eden bir anlatım Kur'an'da söz konusu edilmemektedir.

Konuyla ilgili değerlendirmelerde Tevrat'tan etkilenmelerin olduğu belirtilmektedir. Bunun için cennetten çıkarılma konusunun Tevrat'ta nasıl ele alındığını ortaya koymak gerekmektedir.

d. Tevrat'ta Cennetten Çıkarılma Konusu

Âdem ve eşinin cennetten çıkarılması konusu Kitab-ı Mukaddes'in Tekvin bölümünde şu şekilde geçmektedir:

“Rab Tanrı'nın yarattığı yabanıl hayvanların en kurnazı yıldı. Yılan kadına, ‘Tanrı gerçekten, ‘Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin’ dedi mi?’ diye sordu. Kadın, ‘Bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz.’ diye yanıtladı, ‘Ama Tanrı, ‘Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz.’ dedi.’ Yılan, ‘Kesinlikle ölmezsiniz.’ dedi, ‘Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyi kötüyü bilerek Tanrı gibi

¹³⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 561, 562, 564; benzer rivayetler için bk. Huvvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, I, 98; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 567, 568; X, 114, 115; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, III, 221; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I, 464, 465; IX, 174; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, I, 128; Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensûr*, X, 252, 253.

¹³¹ En'âm 6/164.

¹³² A'râf 7/22.

¹³³ Tâhâ 20/121.

olacaksınız.’ Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar. Derken, günün serinliğinde bahçede yürüyen Rab Tanrı’nın sesini duydular. O’ndan kaçıp ağaçların arasına gizlendiler. Rab Tanrı Âdem’e, ‘Neredesin?’ diye seslendi. Âdem, ‘Bahçede sesini duyunca korktum. Çünkü çıplaktım, bu yüzden gizlendim.’ dedi. Rab Tanrı, ‘Çıplak olduğumu sana kim söyledi?’ diye sordu, ‘Sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan mı yedin?’ Âdem, ‘Yanıma koyduğun kadın ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim.’ diye yanıtladı. Rab Tanrı kadına, ‘Nedir bu yaptığın?’ diye sordu. Kadın, ‘Yılan beni aldattı, o yüzden yedim.’ diye karşılık verdi. Bunun üzerine Rab Tanrı yılanı, ‘Bu yaptığından ötürü bütün evcil ve yabanıl hayvanların en lanetlisi sen olacaksın.’ dedi, ‘Karnının üzerinde sürünecek, yaşamın boyunca toprak yiyeceksin. Seninle kadını, onun soyuyla senin soyunu birbirinize düşman edeceğim. Onun soyu senin başını ezecek, sen onun topuğuna saldıracaksın.’ Rab Tanrı kadına ‘Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim.’ dedi, ‘Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek. Rab Tanrı Âdem’e, ‘Karnının sözünü dinlediğin ve sana, meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetlendi.’ dedi, ‘Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın. Toprak sana diken ve çalı verecek, yaban otu yiyeceksin. Toprağa dönünceye dek ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın. Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın ve yine toprağa döneceksin.’ Âdem karısına Havva adını verdi. Çünkü o bütün insanların annesiydi. Rab Tanrı Âdem’le karısı için deriden giysiler yaptı, onları giydirdi. Sonra, ‘Âdem iyiyle kötüyü bilmekle bizlerden biri gibi oldu.’ dedi, ‘Artık yaşam ağacına uzanıp meyve almasına, yiyip ölümsüz olmasına izin verilmemeli.’ Böylece Rab Tanrı, yaratılmış olduğu toprağı işlemek üzere Âdem’i Aden bahçesinden çıkardı. Onu kovdu. Yaşam ağacının yolunu denetlemek için de Aden bahçesinin doğusuna Keruvlar ve her yana dönen alevli bir kılıç yerleştirdi.¹³⁴

Bu uzun alıntıda öncelikle yılan figürünün kullanıldığı görülmektedir. Şeytan sanki yılan olarak karşımıza çıkmaktadır. Yılanın ilk olarak kadını aldatması kadının da Âdem’i aldatması ve yasaklanan meyveyi yemeleri olayları gerçekleşmiştir. Olayın sonunda hem Havva hem de yılan işledikleri suçun karşılığı olarak özel bir cezayla karşılaşırılar. Ayrıca yılanla insanoğlunun düşmanlığını beyan eden son kısım klasik dönem tefsir kaynakları arasında yılan aleyhinde ortaya konan ifadelerle oldukça paralel bir yapı arz etmektedir.¹³⁵

Kur’an’da şeytanın Âdem ve eşini saptırmak üzere cennete girişi, Âdem ve Havva’ya yaklaşma keyfiyeti hakkında açık ifadeler bulunmamakta; konu daha çok şeytanın sözlü olarak saptırıcı ifadelerine değinilerek ele alınmaktadır. Klasik dönem tefsirlerde ise konuyla ilgili yer alan rivayetler ve görüşler Kur’an’ın nazmında yer almamasına yahut aksinin belirtilmesine rağmen büyük ölçüde Tevrat’taki verilerle örtüşmektedir. Tevrat’ta ortaya konan, erkeği aldatan ve

¹³⁴ Tekvin, III, 1-24.

¹³⁵ Huvvârî, *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz*, II, 11, 12; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 566, 567; Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 84.

yoldan çıkararak bir kadın imajıdır. Oysaki Kur'an metninde cennetten çıkarılma konusunda eşit derecede sorumluluğa sahip Âdem ve eşi ortaya konulmaktadır.¹³⁶

e. Cennetten Çıkarılma Konusunda Sembolik Yorum

Modern dönem araştırmacılarından kimilerinin Âdem ve eşinin cennetten çıkarılması konusuna ilişkin olarak sembolik bir yoruma gittiği görülmektedir. Şöyle ki; Allah Teâla daha başlangıçta yeryüzünde bir halife yaratacağını beyan etmektedir.¹³⁷ Dolayısıyla Âdem ve eşinin yeryüzünde iskânı ilk baştan belirlenmiş, takdir edilmiştir.¹³⁸

Konuyla ilgili ayrıntılı bilgilere Kur'an'da yer verilmemesi, söz konusu ağacın mahiyeti hakkında bir açıklamaya gidilmemesi o ağacın imtihan için seçilen bir sembol olduğunu ortaya koymaktadır.¹³⁹ Dolayısıyla söz konusu olaylar bize örnek olma açısından değerlendirilmeli ve ders çıkartılmalıdır. Zaten Kur'an'daki kıssaların tarihsel bir gerçekliğinin olmasından ziyade evrensel anlam ve felsefi içeriklerinin önemi bilinmektedir.¹⁴⁰ Söz konusu kıssa insan ile insanın düşmanı olan şeytanın mücadelesini ve insanın her zaman şeytanın hilelerine karşı uyanık olması gerektiğini beyan etmektedir. Diğer taraftan Allah'ın insanlara emrettiği hususlarda hassas olmaları ve hata etmeleri halinde Allah'ın affedeceği bildirilmektedir. Bu bağlamda söz konusu ayetlerin yapılan iyilik ve kötülüğün kişinin kendisine döneceğini, bireysel sorumluluğun bir ilke olarak kabul edildiğini ortaya koyduğu söylenebilir.¹⁴¹ Kıssada yer alan unsurlardan hareketle olayı, insanın bilinç uyanışı yaşadığı, kuşku ve itaatsizlik gösterebilecek özgür bir benlik şuurunun bu şekilde oluştuğu şeklinde yorumlayanlar da olmuştur. Dolayısıyla insanın işlediği bu ilk günah onun özgür iradesini temsil etmektedir. Zaten olayın sonunda Allah tevbeleri kabul edip bağışlamaktadır.¹⁴²

f. Konuyla İlgili Değerlendirme

Âdem ve eşinin cennetten çıkarılması konusunda Havva'yı suçlayan algının, içinde bulunulan sosyo-kültürel yapının sahip olduğu ataerkil düzenin etkisiyle oluştuğunu belirtmek mümkündür.¹⁴³ Bu şekilde, ataerkil yapının topluma yerleştirdiği kadın algısının cennetten çıkarılma konusunda da yer edindiği görülmektedir.

Cennetten çıkarılma olayını anlatan Kur'an ayetlerinde, tarihsel süreç içerisinde devam eden bu yanlış algıyı yıkmak için "tesniye/ikil" ifadenin kullanıldığı görülecektir. Olayın anlatımının Tâhâ 20/115. ayetinde "*Andolsun Biz, daha önce Âdem'e ahit vermiştik. Ne var ki o unuttu. Onda azim de bulamadık.*"

¹³⁶ Smith-Haddad, "Havva: İslâmî Kadın İmajı", s. 64; Yadsıman, "Yılan, Havvâ, Âdem Arasında Geçen Olaylara İslam ve Yahudiliğin Bakışı", s. 17, 26, 27.

¹³⁷ Bakara 2/30.

¹³⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, I, 65; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I, 150.

¹³⁹ Wedûd Muhsin, *Kur'ân ve Kadın*, s. 49.

¹⁴⁰ İkbâl, *İslamda Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, s. 115.

¹⁴¹ Wedûd Muhsin, *Kur'ân ve Kadın*, s. 49, 50, 53

¹⁴² İkbâl, *İslamda Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, s. 119.

¹⁴³ Tuksal, *Kadın Karşısı Söylem*, s. 106.

şeklinde gelen buyruk ile şeytanın Âdem'e hitaben ebedilik ağacı ve sonu gelmez saltanat vaadinde bulunduğunu beyan eden ve Âdem'in de Rabbine asi olup yolunu şaşırıldığını anlatan pasajın¹⁴⁴ doğrudan Âdem'e yönelik ifadelerle geldiği görülmektedir. Bu şekilde kendisine emredilene yapma hususunda kararlı bir tutum göstermediği beyan edilmektedir.¹⁴⁵ Dolayısıyla Havva'nın özel olarak suçlanması söz konusu değildir. Kur'an'da cennete yerleşme, şeytana karşı uyarılma, şeytanın hilesine kanma, yasak ağaçtan yeme ve cennetten çıkarılma gibi tüm konularda Âdem ve eşinin her ikisine yönelik ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Âdem'i kandırma olayı şeytanın bizzat Âdem'e hitap ettiği cümlelerle olmuş, Havva bu konuda ona aracı olmamıştır.

Âdem ve eşinin cennetten düşüşünü anlatan Kur'an ayetleri, cennetten çıkış esnasında Âdem ve eşini lanetlenen bir cins olarak değil tevbeleri kabul edilmiş; bundan sonra da doğru ve yanlış seçme ve bunların karşılığını görme beceri ve sorumluluğundaki varlıklar olarak göstermektedir.¹⁴⁶

Sonuç

Klasik dönem tefsirlerinde cennetten çıkarılma konusunda Havva'yı ve onunla aynı cinsiyetteki bütün kadınları suçlayan bir algının yansıtıldığı rivayetlerin kullanıldığı görülmektedir. Modern dönem tefsirlerinde ise modern dönemde kadın lehine yaşanan gelişmelerin ve ortaya çıkan savunmacı yapının etkisiyle söz konusu olayın büyük ölçüde Kur'an metni merkezli olarak ele alındığı görülmektedir. İlgili konu bağlamında yer verildiği üzere, modern dönem içerisinde kimi yorumlarda klasik dönem tefsirlerinde yer alan algının etkisi altında kalındığını görmek mümkündür.

Cennetten çıkarılma konusunda meselenin ayrıntılarıyla ilgili farklı görüşler tefsirler içerisinde dile getirilmesine karşın; Kur'an'da konunun ayrıntılarına girmeden önemli mesajlar eşliğinde sunulduğu görülmektedir. Cennetten çıkarılış kıssasında klasik dönem tefsirlerinde yer alan yorumların büyük kısmının ve modern dönem tefsirlerinde yer alan kimi yorumların, Tevrat'ta yer alan ifadeler ve ataerkil toplumun kabul ettiği sosyal yapının tesiriyle şekillendiği görülmektedir; bu açıdan konu bağlamında Kur'an'dan uzaklaşan bir durum arz etmektedir. Cennetten çıkarılma konusunda Havva'yı suçlayan, tarihî seyir içerisinde kabul edilegelen yanlış algıları bertaraf eder tarzda gelen Kur'an ayetleri dikkate alınır, cennetten çıkarılma konusunda Âdem ve eşinin sorumluluklarının eşit olduğu; bu bakımdan cennetten çıkarılma konusunda her ikisinin Allah'ın buyruğuna aykırı davranışlarına karşılık cezalandırıldığı ifade edilebilir.

Kaynakça

Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şehâbüddîn Mahmûd (1270/1854), *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, I-XXX, Dâru İhyâu't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut ts.

Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul ts.

¹⁴⁴ Tâhâ 20/120, 121.

¹⁴⁵ Cürçânî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, s. 138.

¹⁴⁶ Bk. Bakara 2/37, 38; Tâhâ 20/123.

- Beğavî, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud (516/1122), *Tefsîru'l-Beğavî -Meâlimu't-Tenzil-* (thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Damîriyye, Süleyman Müslim el-Harş), I-VIII, Dâru Tayyibe, Riyad 1409h.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (256/870), *Sahîhu'l Buhârî*. (Mesûatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ, I-III, Dâr-u Sahnûn, Tunus 1413h. ; Çağrı Yayınları, İstanbul 1992)
- Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali (816/1413), *Kitâbu't-Ta'rifât (Âdil Enver Hıdır)*, Dâru'l-Ma'rife, 1. Baskı, Beyrut 2007.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî (745/1344), *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhît* (thk. *Sıdkî Muhammed Cemîl*), I-X, Dâru'l-Fıkr, Beyrut h.1420.
- Ebussuûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî (982/1574), *Tefsîru Ebissuûd -İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-IX, İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ts.
- Ebû Zehrâ, el-İmâm el-Celîl Muhammed (1974), *Zehratü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fıkrî'l-Arabî, Kahire ts.
- Esed, Muhammed (1992), *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir* (trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul 2004.
- Ferrâ, Ebû Zekerıyya Yahyâ b. Ziyâd (207/822), *Meâni'l-Kur'an*, I-III, Âlemu'l-Kütüb, 3. Baskı, Beyrut 1983.
- Huvvârî, Hüd b. Muhakkem (h. 3. Asır), *Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz* (thk. Belhâc b. Saîd Şerîfî), I-IV, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1. Baskı, Beyrut 1990.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir (1970), *et-Tahrîru ve't-Tenvîr*, I-XXX, Dâr-u Sahnûn, Tunus 1997.
- İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdu'l-Hak b. Ğâlib (541/1147), *El-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz* (thk. Abdüsselâm Abdüşşâfî Muhammed), I-V, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. baskı, Lübnan 1993.
- İbn Kayyim, Şemsuddîn Ebî Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr (751/1350), *Bedâiu't-Tefsîr el-Câmi' li mâ Fesserahu'l-İmâm İbni Kayyim el-Cevziyye* (thk. Yesri's-Seyyid Muhammed ve Sâlih Ahmed eş-Şâmî), I-III, Dâru İbni Cevzî, Kahire h.1427.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer (774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed, Muhammed es-Seyyid Reşâd, Muhammed Fazlu'l-Acmâî, Alî Ahmed Abdalbâkî, Hasen Abbâs Kutub), I-XV, Mektebetü Evlâdi's-Şeyh li't-Türâs, 1. Baskı, Kahire 2000.
- İkbal, Muhammed (1938), *İslamda Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu* (trc. N. Ahmet Asrar), Bir Yayıncılık, İstanbul ts.
- Karaman, Hayreddin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-V, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2006.
- Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1976
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekir (671/1272), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an* (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), I-XXIV, Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı, Beyrut 2006.
- Kuşeyrî, Ebu'l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdilmelik (465/1072), *Letâifu'l-İşârât Tefsîru Sûfi Kâmil li'l-Kur'âni'l-Kerîm* (thk. İbrahim Besyûnî), el-Hey'etü'l-Mısrıyyetü'l-Âmmeti li'l-Kitâb, 2. Baskı, Mısır 1971.
- Kutub, Seyyid İbrâhîm (1966), *Fî Zilâli'l-Kur'an*, I-VI, Dâru's-Şurûk, Kahire ts.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd (333/944), *Te'vilâtü Ehli's-Sünne -Tefsîru'l-Mâturidî-* (thk. Mecdî Baslûm), I-X, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 2005.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb (450/1058), *en-Nüketü ve'l-Uyûn -Tefsîru'l-Mâverdî-* (thk. Es-Seyyid b. Abdulmaksûd b. Abdırrahman), I-VI, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ts.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ (1979), *Tefhîmu'l-Kur'an* (trc. Muhammed Han Kayanî ve arkadaşları), I-VII, İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1991.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî (261/875), *Sahîhu'l-Müslim*. (Mesûatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ, IV-VI, Dâr-u Sahnûn, Tunus 1413h. ; Çağrı Yayınları, İstanbul 1992)
- Râzî, Ebu Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer (606/1209), *Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî Tefsîru'l-Kebîr Mefâtihu'l-Ğayb*, I-XXXII, Dâru'l-Fıkr, 1. Baskı, Beyrut 1981.
- Reşid Rızâ, Muhammed (1935), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, I-XII, Dâru'l-Menâr, 2. Baskı, Kahire 1947.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. İbrahim (427/1035), *el-Kesfu ve'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an -Tefsîru's-Sa'lebî-* (thk. Seyyid Kesrevî Hasen), I-VI, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 2004.
- Smith, Jane I.-Haddad Yvonne Y., "Havva: İslâmî Kadın İmajı" (trc. Yasin Aktay), *İslâmî Araştırmalar*, 1992, cilt: 6, sayı: 1, s. 64-71.
- Şa'râvî, Muhammed Mutevellî (1998), *Tefsîru's-Şa'râvî*, I-XIX, İdâratü'l-Kütübî'l-Mektebe, Mısır 1991.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (1250/1834), *Fethu'l-Kadîr el-Câmi' Beyne Fenniyyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsîr*, Dâru'l-Ma'rife, 4. Baskı, Beyrut 2007.
- Şimşek, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I-V, Beyan Yayınları, İstanbul 2012.

- Tabatabâî, es-Seyyid Muhammed Hüseyin (1981), *el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân* (thk. Fudayle eş-Şeyh Hüseyin), I-XII, Müessesetü'l-A'lemî'l-Matbûât, Beyrut 1997.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Tefsîru't-Taberî Câmîu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), I-XXVI, Dârü Hicr, 1. Baskı, Kahire 2001.
- Tabersî, Ebû Ali el-Fazl b. Hasen b. El-Fazl (548/1153), *Mecmau'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, I-X, Dârü'l-Ulûm, 1. Baskı, Beyrut 2005.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Otto Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2012
- Wedûd-Muhsin, Amine, *Kur'ân ve Kadın* (trc. Nazife Şişman), İz Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul 2005.
- Yadsıman, Hakkı Şah, "Yılan, Havva, Adem Arasında Geçen Olaylara İslam ve Yahudiliğin Bakışı", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXXIV/2011, s. 9-35.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi (1942), *Hak Dîni Kur'ân Dili*, I-IX, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, 1979.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim b. Es-Serî (311/923), *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuhû* (thk. Abdulcelîl Abduh Şelebî), I-V, Âlemu'l-Kütüb, 1. Baskı, Beyrut 1988.
- Zemaşşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer (538/1144), *Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl* (thk. Halîl Meymûn Şeyhâ), Dârü'l-Marife, 3. Baskı, Beyrut 2009.